

N:o 61.

Ank. till Riksd. kansli den 13 maj kl. 4 e.m.

Utlåtande, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående förekommande af vanhäfd å jordbruk i Norrland och Dalarne, dels ock två med anledning af denna proposition afgifna motioner.

Genom en den 9 nästlidne april dagtecknad proposition, n:o 148, hvilken af båda kamrarna till lagutskottet hänvisats, har Kungl. Maj:t, under åberopande af propositionen bilagda i statsrådet och högsta domstolen förda protokoll, föreslagit Riksdagen att antaga här nedan införda förslag till lag angående förekommande af vanhäfd å jordbruk i Norrland och Dalarne.

I sammanhang med denna proposition har utskottet till behandling förehaft en inom Andra Kammaren af herr *Lindhagen* jämte tjugufem bland representanterna i kammaren för Norrland och Dalarne i anledning af propositionen afgifven, till utskottet hänvisad motion, n:o 254, däri anføres:

»Norrlandskommitténs förslag i afseende å trävaruindustriens hemman i Norrland och Dalarne bygga på tre grundsatser.

Den ena är tillgodoseendet af det statsekonomiska intresset, att den redan odlade jorden hålles i lika god häfd som på bondehemman och att odlingen fortgår genom nyodlingar i enahanda omfattning som på bondejord.

Den andra grundsatsen är tillgodoseendet af arrendatorns enskilda intresse, att i möjligaste mån erhålla samma själfständighet och enahanda

utkomstmöjligheter, som förunnas en småbonde i orten å hans jord. Arrendatorn bör därför få en tryggad besittningsrätt till åker, äng och byggnader samt rätt att för sin utkomst utvidga odlingarna efter råd och lägenhet samt att taga virke, begagna bete, samt idka fiske å hemmanets utmarker allt till husbehof.

De rättigheter för arrendatorn och förpliktelser för jordägaren, som förslagen i dessa ändamål upptaga, få för det tredje icke ensidigt betraktas som personliga mellanhafvanden i ett kontraktsförhållande. De äro först och sist ett uttryck för å ena sidan jordbrukets rätt att komma i åtnjutande af åtminstone sitt oundgängliga nödtröft ur det hemman, som ursprungligen tillskapades allenast för att främja jordbruket, och å andra sidan skogens förpliktelse att af sitt öfverflöd, som nu går bort i främmande händer, låta åtminstone någon skärf tillfalla den fattiga familj, hvilken till skillnad från hemmanets ägare skall bo och hafva sin utkomst på detsamma.

Norrlandskommittén lät i förstnämnda syfte verkställa en vidlyftig utredning om förhållandena på trävaruindustriens hemman. Denna utredning omfattade bland annat äfven en undersökning om jordbrukets tillstånd, odlingens fortgång och arrendatorernas ställning. Undersökningen ådagalade på det mest ovedersägliga sätt, att arrendatorerna i ett flertal fall hade en mycket osjälfständig ställning samt att med undantag för de färre antal jordbruk, som brukades af bolagen själfva eller deras tjänstemän, jordbruket å den stora mängden af fastigheterna eller de s. k. arrendehemmanen i regeln och detta af naturliga skäl sköttes dåligt, gick tillbaka eller alldeles nedlades, samt att nyodlingar högst sällan förekommo. Å bondehemmanen däremot sköttes jordbruket med vida större intresse, och där nyodlades allmänt i mån af råd och lägenhet på sätt å norrländska bondehemman varit vanligt.

Den åtgärd, som då osökt framställde sig, var en lagstiftning, hvilken ålade de särskilda ägarne af trävaruindustriens hemman skyldighet att väl häfda de redan odlade ägorna, samt att därutöfver verkställa nyodlingar. Båda dessa saker förordades också ofta i de från orterna inkomna yttrandena. I öfverensstämmelse härmed föreslog kommittén i sitt förslag till vanhäfDSLag statsuppsikt öfver häfden å ifrågavarande jordbruk samt lade ansvaret därför på jordägaren. Däremot fann kommittén att det ur praktisk synpunkt kunde möta betänkligheter, att ifrågavarande jordägare, hvilka ju ej hade jordbruket till yrke, skulle omedelbart åläggas att äfven verkställa nyodlingar. Närmast till hands låg då att föreskrifva, att till arrende skulle höra odlingsmark likaväl som husbehofsvirke och bete. Men kommittén gick ej ens så långt. Angelägenheterna att befrämja odlingens fortgång äfven på dessa hemman tillgodosåg kommittén i stället genom

att i förslaget till arrendelag medgifva arrendatorn rätt att nyodla och att af jordägaren vid afträdet erhålla ersättning för den nödiga kostnaden för nyodling under förutsättning dock att egendomens värde därigenom höjts på ett varaktigt sätt. Denna utväg innefattar en eftergifvenhet i jordägarens intresse, i det denne själf slipper tänka på sakens utförande och drabbas af kostnader för ändamålet endast, i den mån en arrendator är villig och i stånd att själf utföra företaget.

Såsom framhållits i motionen n:o 242 rörande propositionen om arrendelag har äfven ofvannämnda moderata sätt för befrämjande af odlingens fortgång där upptagits endast till skenet, men i verkligheten gjorts fullständigt illusoriskt, hvilket ock öppet erkännes i den framlagda propositionen. Vill man sålunda i den form, som uti jordägarens intresse valts för ändamålets vinnande, finna en förevändning att helt åsidosätta detsamma, så blir konsekvensen, att man får återgå till att påfordra upptagande i häfdelagen af ett åliggande för jordägaren att äfven verkställa nyodlingar.

Nu har för Riksdagen framlagts förslag till *vanhäfds*lag, och det gäller då att se till i hvad mån uppgiften att upprätthålla häfden på ifrågavarande hemmans af gammalt odlade ägor blifvit på ett målmedvetet sätt upprätthållen.

Såsom en första stötesten möter då, att förslaget gäller icke blott trävaruindustriens hemman, om hvilka nu är fråga. Förslaget tager det öfverraskande steget att lägga äfven alla bondehemman under lagen. Visserligen säges, att det endast varit på de förra hemmanen missförhållandena i någon betänkligare grad framträdtt och att ringa anledning syntes vara att befara, det äfven bondehemman skulle komma att rätteligen drabbas af lagens tillämpning. Men följdriktigheten kräfde, påstås det, att lagen utsträcktes att gälla all i enskild ägo varande jord.

Härmed är en alldeles ny fråga framförd, nämligen befogenheten af statskontroll på jordbrukets egna idkare i utöfningen af deras yrke. Men detta är icke någon norrlandsfråga, utan, ifall följdriktighet skall äga rum, en fråga för hela riket. Tanken att all jord bör skötas väl är visserligen icke i och för sig förkastlig och har äfven fordom hos oss omhuldats af lagstiftningen. Men hvarför nu i denna lag upptaga en sådan sak, som till och med erkännes icke ens ha någon praktisk betydelse? Icke kan detta väl vara ägnadt att stödja den andra angelägenheten, med hvilken man nu har att syssla?

En annan anmärkningsvärd punkt i förslaget är, att tillsynen öfver lagens efterlefnad är svagt organiserad. En jordbrukskommission skall finnas i hvarje läns residensstad och där vänta på frivilliga privata

angifvelser, det synes vara allt. Norrlandskommitténs förslag innehöll därutöver att i orterna uppsikten skulle hvila på särskilda jordbrukskommittéer utsedda för detta jämte annat ändamål inom de särskilda socknarna. Af detta förslag bör väl bibehållas åtminstone en fakultativ rätt att utse dylika kommittéer eller ock lämna uppdraget åt redan utsedda skogsvårdskommittéer. Enligt kommitténs förslag hade vidare allmän åklagare själfständig åtalsrätt, men enligt propositionen fordras alltid kommissionens uppdrag, hvilket ju också kan lägga en hämsko på en effektiv tillämpning af lagen.

Till skillnad från kommittén begränsar propositionen vidare utan hållbart skäl lagens tillämplighet till endast vissa delar af Kopparbergs och Gäfleborgs län.

Beträffande slutligen beteckningen af den vanvård, som skall föranleda ett ingripande, så har propositionen i den delen upptagit kommittémajoritetens förslag. Redan att döma af lagtextens lydelse synes detta afse att icke drabba vanlig utan endast en särdeles hög grad af vanvård. Motiven aflägsna ock härutinnan all tvekan. Enligt dessa syftar förslaget företrädesvis på de fall, att inägojord förvandlas till mer eller mindre skogbeväxta utmarker eller att skördar år efter år tagas utan att ersättning lämnas, så att jorden småningom utarmas. I motiven framhålls ock, att om en äga med dålig jordmån öfvergifves, detta ej bör betraktas såsom vanvård, och det är naturligtvis riktigt, att inägojord, som är otjänlig för odling, helst bör öfvergifvas. Men här måste man vara försiktig. Ett trävarubolag förledes lätt att ur sin synpunkt finna mycken jord oduglig för odling, som däremot skulle kunna bereda en fattig arbetare utan andra utvägar en draglig bärgning. Särskildt är att befara att man härvid skall söka försvara det omfattande igenläggandet af inägojord på nybyggen, för hvilka man lyckades erhålla skogsanslag och skattemannarätt medelst en improviserad odling. De nu framställda betänkligheterna framfördes af reservanter inom kommittén genom nedannämnda förslag till förändrad lydelse af 1:sta § i kommitténs förslag:

'Finnes — — — må jordbruket och de för detsamma nödiga byggnader ej vanvårdas. Samma lag — — — skogsafkastningen.

Vanvård enligt denna lag skall anses föreligga, om jordbruket och byggnaderna äro i sämre tillstånd än det, hvori de uti bondehand varande jordbrukslägenheterna i orten i allmänhet befinna sig. Såsom vanvård skall ock anses, därest å hemman, som uppkommit af nybygge, icke finnas inägor till vidd och godhet motsvarande, hvad i sådant afseende är i skatteomföringsinstrumentet upptaget. Hvad sålunda stadgats, gälle dock ej för det fall, att efter noggrann undersökning befinnes, det jordmånen

å en upptagen odling ej äger det odlingsvärde, eller, där är fråga om nybygggarhemman som nyss sagts, detta ej någonstädes innehåller odlingslägenheter till angifven omfattning af den beskaffenhet, att jorden kan med fördel brukas ens af någon, som saknar andra utvägar till försörjning.'

Det må till sist framhållas, att en effektiv vanhäfdslag är en hörnsten i hela systemet och att arrendelagen oundgängligen förutsätter en dylik häfdslag.

På grund af hvad sålunda anförts, få vi hemställa: att i propositionen n:o 148 angående förekommande af vanhäfd å jordbruk i Norrland och Dalarne måtte af Riksdagen öfvervägas och beslutas följande ändringar:

1:o) att lagen skall omfatta Dalarne och Gäfleborgs län i deras helhet;

2:o) att lagen skall afse endast trävaruindustriens hemman och ej äfven bondehemman;

3:o) att lagen ej må begränsas till att drabba endast särdeles hög grad af vanvård; och

4:o) att en något effektivare tillsyn å lagens efterlefnad måtte anordnas.»

Sedan utskottet i ärendet fattat beslut, har inom Första Kammaren af herrar *Enhörning*, *Hägglund* och *Magnusson* i anledning af propositionen afgifvits följande till utskottet hänvisade motion, n:o 73:

»I proposition n:o 148 har Kungl. Maj:t framlagt för Riksdagen förslag till lag angående förekommande af vanhäfd å jordbruk i Norrland och Dalarne.

Innehållet i det framlagda förslaget är, i korthet uttryckt, att jordägare, som vanvårdar en jordbruksfastighet, så att dess afkastningsförmåga uppenbarligen äfventyras, eller låter för jordbruket nödiga byggnader bortföras eller förfalla, och som ej inom förelagd tid afhjälper sådan vanhäfd, skall straffas med böter, minst 200, högst 2,000 kronor.

Då det torde vara en för vårt rättsväsende hittills okänd rättssats, att underlåtenhet att tillvarataga egna ekonomiska intressen stämplas såsom brott, hafva vi ansett lämpligt att redan på detta stadium ägna lagförslaget en närmare granskning.

Vill man söka uppleta den synpunkt, som kan hafva varit bestämmande för förslagets upphofsmän, då de funnit underlåtenhet af angifna art vara straffvärd, möta till en början svårigheter på grund af obestämdheten i den nyupptäckta förbrytelsens konturer. Såsom af en ledamot i Högsta domstolen framhållits, har Norrlandskommittén i sina motiv yttrat, att om en odlad åga är till jordmänen så dålig, att dess afkastning icke

ersätter brukningskostnaden för en å stället bosatt åbo, dess utläggande till skogsmark icke kan anses såsom sådan vanvård, som i förslaget afses. Men detta betraktelsesätt har icke fått något uttryck i förslaget, och det kan därför vara tveksamt, huru detta bör fattas. Är det meningen att jord, som en gång varit uppodlad till åker eller äng, skall vidmakthållas i sådant skick, äfven om detta ej kan ske utan ekonomisk förlust? Eller är afsikten allenast att förekomma nedläggande af jordbruket å mark, som med skäligen afkastning lönar därå användt kapital och arbete?

På grund af nyss omförmälda motivering gå vi ut ifrån, att det senare alternativet är åsyftadt, och att sålunda det som funnits straffvärdt är att en jordägare, hvars ägor kunna med ekonomisk fördel brukas såsom åker eller äng, vanhäfdar dessa till den grad, att 'jordbrukets afkastningsförmåga uppenbarligen äfventyras'. Enligt förslaget räknas sådant dock icke i alla fall jordägaren till last. Är det på grund af fattigdom, som ägaren underlåter hålla sina ägor i häfd, skall ingen åtgärd mot honom vidtagas. Det får väl antagas, att då i lagförslaget vid sidan af fattigdom nämnes 'annan giltig orsak' till vanhäfden, häri skall inbegripas tröghet eller okunnighet å ägarens sida, och att det sålunda icke är meningen att med bötesbestämmelser egga efterblifna norrländska jordbrukare att öfvergifva föråldrade brukningsmetoder. I hvarje fall framhålles i det vid propositionen fogade statsrådsprotokollet för den 3 november 1906 endast den vanvård, som har sin grund i 'ägarens försummelse, likgiltighet eller öfvervägande intresse för trävarurörelse'.

Äro våra antaganden riktiga, så må det förlåtas oss, om vi förgäfvess sökt finna en förnuftig grund för de föreslagna lagbuden. Man är van att föreställa sig, att det egna intresset är den tillförlitligaste drifkraft och eggelse till handling i ekonomiska ting. Och denna åskådning är i regel ej öfvergifven af nutida lagstiftare, hvilka tvärtom esomoftast ingripa mot Manchesterskolans ekonomiska frihetsteorier just från den synpunkten, att det egna intresset är alltför lifligt och alltför benäget att tillgodose sig. Men här synes man plötsligt hafva upptäckt, att det finnes jordägare, som äro så likgiltiga för egen fördel, att de föredraga att låta sina tegar ligga oplöjda, att låta jorden återgå till naturtillståndet, oakadt de härigenom gå miste om den vinst, som deras egendom skulle lämna, om odlingen hölles vid makt. Och man befarar, att dylikt skulle förekomma i så stor utsträckning, att däraf skulle uppkomma fara för det allmänna, och att förty lagstiftningen måste gripa in och med hot om straff egga upp lusten att taga afkastning af sitt gods.

Då man hunnit till denna punkt i sina reflexioner, känner man sig ett ögonblick benägen att tro, att det andra alternativet för tolkningen

af förslaget är det rätta, och att sålunda meningen är att framtvinga ett jordbruks vidmakthållande, oaktadt sådant måste ske med ekonomisk uppoffring för ägaren. Måhända skulle det straffvärda ligga däri, att jordägaren lägger ner eller försummar ett jordbruk, som visserligen ej kan lämna någon vinst, men som dock af nationalekonomiska hänsyn borde bibehållas vid makt? Vid närmare eftertanke lär man dock finna, att detta förnuftigtvis ej kan vara afsikten, då det väl under inga omständigheter kan vara nationalekonomiskt riktigt att med tvångsmedel uppehålla ett affärsföretag, som går med förlust och ej *kan* annat än gå med förlust.

Vi få alltså antaga, att lagförslagets upphofs män verkligt gått ut ifrån att en jordägare skulle kunna tänkas låta sin fastighet ligga obrukad, utan afkastning, sjunkande i värde, allt under det han får draga skatt för densamma, och att han skulle föredraga detta sakernas tillstånd framför att antingen själf bruka den eller utarrendera eller sälja den till annan. Som bekant har också Norrlandskommittén ansett sig hafva konstaterat, att dylikt förekommit med trävaruindustriens hemman. Emellertid har genom utredning, som på enskildt föranstaltande ägt rum (se 'Utlåtande i den s. k. Norrlandsfrågan, afgifvet till Sägverks- och trävaruexportföreningen af därtill utsedde kommitterade', tryckt i Stockholm år 1905 och på sin tid utdeladt till Riksdagens ledamöter) ådagalagts, att Norrlandskommitténs föreställningar angående omfattningen af jordbruks nedläggande varit öfverdrifna, och att i själfva verket endast helt få fall förekommit, då hemman lagts öde. Vi citera hvad i berörda enskilda kommittébetänkande därom yttras:

'Svaren å frågan, om åkerbruket nedlagts å något eller några hemman tillhörande respektive bolag, har lämnat ett ytterligare bevis på overhäftigheten af påståendet, att så skulle vara förhållandet i nämnvärd utsträckning. Af de till ett antal af 101 afgifna svaren inhämtas nämligen, att sådan åtgärd vidtagits endast med 14 hemman, tillhörande 6 olika bolag, samt att anledningen till nedläggandet i hvarje fall varit antingen jordens frostländighet, hemmanets aflägsna läge, frånvaron af odlad jord, eller jordens skötsel i sambruk med andra hemman.'

Vi erinra i detta sammanhang, hurusom reservanter inom Norrlandskommittén framhållit, att nedläggande af jordbruk äger rum jämväl i landsdelar, där jordbruket har ojämförligt större förutsättningar än i Norrland, och att till och med staten i tämligen stor omfattning upphört med brukande af inägojord. Icke faller det någon in att på grund häraf påyrka straffbestämmelser eller att öfver hufvud häri se bevis på annat än att jordbruk icke, eller i allt fall ej för tillfället, kan med fördel idkas på jorden.

Vi hafva alltså förgäfvets sökt från allmänna synpunkter finna förklaringsgrunder till det förelagda lagförslaget behöflighet. Det förekommer emellertid i det vid propositionen fogade statsrådsprotokollet för den 3 november 1906 några ord, som kanske kunna lämna en utgångspunkt till belysande af tankegången hos förslaget upphofsmän. Föredragande departementschefen erinrar om att Norrlandskommittén ansett, att benägenheten hos trävarurörelsens idkare att nedlägga jordbruket på en del af sina hemman skulle komma att ökas, därest de af kommittén föreslagna nya bestämmelserna om ägostyckning och arrende af jord komme att blifva lag, och att kommittén på grund häraf funnit straffbestämmelser för nedläggande af jordbruk vara af nöden. Detta kastar i sanning ett egendomligt ljus öfver den föreslagna norrländska arrendelagen: dess upphofsmän mena själfva, att den jordägare, som ej är i tillfälle att själf bruka sin jord, skall föredraga att lägga den för fädot framför att utarrendera den på de villkor lagen stadgar. Men en dylik undanflykt bör icke tillståndas jordägaren: genom ägostyckningsbestämmelser hindrad att afyttra sina inägor, skall han genom straffbestämmelser drifvas till utarrendering. Till råga på allt skall han ändock stå ansvaret, om arrendatorn vanhäfdar jorden; den föreslagna lagen synes nämligen äfven i detta fall lägga på jordägaren skyldigheten att afhjälpa vanhäfdan.

Kan denna hetsjakt verkligen vara öfverensstämmande med rättvisa och billighet? Eller skola rättvisa och billighet alldeles lämnas å sido, då det gäller lagstiftningsåtgärder mot trävaruindustrien?

Innan vi sluta granskningen af den kungl. propositionen vilja vi inlägga en gensaga mot påståendet, att 1903 års skogsvårdslag skulle vara ett motstycke till den nu föreslagna lagen. Skillnaden är tämligen påtaglig. Hvad man här synes vilja åstadkomma är att förmå en jordägare, som är liknöjd att taga afkastning af sitt gods, att uppgifva sin ligkiltiga hållning; i lagen om skogsvård åter vill man stäffa skogsägarens öfverdrifna vinstbegär och hindra honom att på kommande generationers bekostnad göra en vinst för tillfället. Och vidare bör det märkas, att lagen om skogsvård *icke* stadgar straff för underlåtenhet att vidtaga förelagda åtgärder till botande af vanskötsel. I själfva verket kunna ej heller de af Norrlandskommittén åberopade bestämmelserna i byggningsbalken af 1734 års lag uppställas som motstycke till föreliggande lagförslag, ty man bör för ett riktigt bedömande af dessa stadgandens anda komma ihåg, att för 1734 års lagstiftare full och oinskränkt äganderätt ej tillkom skattebonden, utan allenast frälse mannen, och å frälse mannens jord hade byggningsbalkens 27 kap. icke tillämpning i annat fall än då den brukades af landbo. Det är sålunda egentligen plikten att icke vanvärda annans

gods, som genom de ifrågavarande bestämmelserna i 1734 års lag inskärpes.

På grund af hvad vi nu anfört, anse vi oss berättigade att påstå, att för det framlagda lagförslaget icke finnas de allmängiltiga och förnuftsensliga grunder, utan hvilka en lag icke kan anses påkallad, oväldig eller billig, och vi tillåta oss därför att hemställa, att ifrågavarande lagförslag icke måtte af Riksdagen bifallas.»

Uti det underdåniga betänkande, som den 27 oktober 1904 afgifvits af kommittén för utredande af frågan, huruledes den själfägande, jordbrukande befolkningens ställning i Norrland och Dalarne må kunna vidmakthållas och stärkas och jordbrukets utveckling i nämnda landsdelar befrämjas, har kommittén fästat uppmärksamheten på den afsevärda utsträckning, i hvilken den uti trävaruindustriens besittning befintliga jordbruksjorden för närvarande lämnas utan egentlig eller åtminstone utan tillfredsställande skötsel; och kommittén har påvisat de sociala och ekonomiska olägenheter, som äro förenade därmed, att på detta sätt en stor del af de förut i bondehand befintliga, numera af trävarubolagen och enskilda sågverksägare förvärfvade hemmanen lämnas att återgå till naturtillståndet och därigenom göras fullständigt oanvändbara såsom verksamhetsfält för en jordbrukande befolkning. Denna benägenhet hos trävarurörelsens idkare att nedlägga jordbruket å en del af sina hemman har kommittén ansett efter all sannolikhet komma att ökas, därest vissa af kommittén föreslagna nya bestämmelser om ägostyckning och arrende af jord inom de nordligare delarna af riket komme att blifva upphöjda till lag. För att i någon mån förhindra denna betänkliga utveckling har kommittén trott ett ingripande från statens sida vara af nöden samt i sådant syfte framlagt ett förslag till *lag innefattande bestämmelser till förekommande af vanhäfd å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne*.

Öfver detta lagförslag hafva underdåniga yttranden afgifvits af Kungl. Maj:ts befallningshafvande i de sex norra länen äfvensom af landbruksstyrelsen.

Samtliga dessa myndigheter hafva uttalat sig för behöfligheten af en lag i detta syfte eller åtminstone förklarat sig icke vilja afstyrka en lagstiftning i antydd riktning.

Afven Kungl. Maj:t har ansett kommitténs förslag förtjänt af uppmärksamhet. Sedan detsamma inom justitiedepartementet blifvit öfversedt

och därvid undergått bl. a. den förändring att den ifrågasatta lagen skulle i afsedda delar af riket gälla *all* enskild jord, ej blott, såsom af kommittén föreslagits, den i trävarurörelsens ägo befintliga, har förslaget undergått grundlagsenlig granskning i högsta domstolen och med anledning af vissa därvid framställda anmärkningar ånyo blifvit öfversedt, hvarefter detsamma genom förevarande proposition förelagts Riksdagen till antagande.

Af skäl, som Norrlandskommittén närmare utvecklat och till hvilka utskottet tillåter sig hänvisa (Norrlandskommitténs betänkande del I, sid. 194 och ff., jämförda med sid. 38 och ff.) anser utskottet, att en lagstiftning till förekommande af vanhäfd å den norrländska *trävarurörelsens* jordbruksfastigheter är af behovet påkallad. Med en till dessa fastigheter företagen begränsning, hvilken utskottet af här nedan angifna skäl finner nödig, har utskottet emot förslaget icke haft något att i hufvudsak erinra. Därmed må ock den af herr *Enhörning m. fl.* i frågan väckta här ofvan intagna motion få anses af utskottet besvarad. Till något ingående bemötande af denna motion har utskottet för öfrigt så mycket mera saknat anledning, som enligt hvad ofvan omnämnts ifrågavarande motion blifvit inom Riksdagen väckt och till utskottet öfverlämnad först efter det ärendet redan af utskottet behandlats.

Utskottet öfvergår härefter att yttra sig om förslagets detaljer, i den mån anledning därtill föreligger.

Ingressen till lagförslaget.

Herr *Lindhagen* och *medmotionärer* hafva i sin förevarande framställning yrkat, att lagen skall omfatta Dalarne och Gäfleborgs län i deras helhet.

Det område af riket, för hvilket lagen i propositionen föreslagits att gälla, sammanfaller med den del af landet, för hvilken lagen om förbud i vissa fall för bolag eller förening att förvärfva fast egendom den 4 maj 1906 är tillämplig och för hvilken lagförslaget angående arrende af viss jord å landet inom Norrland och Dalarne äfven är afsedt att gälla. Utskottet anser, att full öfverensstämmelse bör förefinnas mellan alla dessa lagars tillämplighetsområden och har därför icke ansett sig kunna biträda förevarande yrkande.

1 §.

Såsom redan nämnts, afser lagförslaget inom angifven del af riket *all* enskild fastighet å landet, å hvilken finnes åker och äng af den om-

fattning, att själfständigt jordbruk därå kan idkas. Norrlandskommitténs förslag afsåg endast trävaruindustriens idkare tillhörig jord. Anledningen hvarför ändring häri skett, framgår af föredragande t. f. departementschefens yttrande till statsrådsprotokollet den 3 november 1906: »I fråga om lagens tillämplighetsområde afser (kommitté-)förslaget 1 § att inskränka detsamma till jord, tillhörig bolag, förening för ekonomisk verksamhet eller enskild person, som ej å fastigheten har sitt bo och hemvist samt uppenbarligen besitter densamma hufvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsafkastningen, eller, i stort sedt, den i trävaruindustriens besittning varande jorden. Härvid må visserligen medgifvas, att det hittills endast varit på denna jord de antydde missförhållandena i någon betänkligare grad framträdt. Men då lagen grundar sitt berättigande på den skada för det allmänna, som förorsakas af en svårare vanhäfd, samt denna skada är lika stor, i hvars hand än det vanhäfdade hemmanet må befinna sig, synes mig följdriktigheten kräfva att, såsom af reservanter inom kommittén samt af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Västernorrlands och Norrbottens län påyrkats, lagen utsträckes att gälla all i enskild ägo varande jord. Detta principiella beriktigande torde kunna göras utan att lagen därigenom i sin praktiska tillämpning får någon väsentligt ändrad betydelse, ty ringa anledning synes vara att befara, det andra än trävaruindustriens idkare kunna finna det med sin förmån förenligt att försumma jordbruket å sin jord till den grad att vanhäfd föreligger i den utsträckning den föreslagna lagen för sin tillämplighet förutsätter.»

Emot förslaget i detta afseende riktade sig ett af de i granskningen af detsamma inom högsta domstolen deltagande justitieråd:

»Det af Norrlandskommittén utarbetade lagförslag i förevarande ämne var afsedt att äga tillämpning allenast å de i trävaruindustriens besittning varande fastigheter, som ägnade sig för själfständigt jordbruk, under det att enligt det remitterade förslaget lagbestämmelserna utsträckts att gälla alla i enskild ägo varande fastigheter af sådan beskaffenhet. Anledningen till den sålunda vidtagna förändringen i fråga om lagens tillämplighetsområde har, såvidt jag kunnat finna, hufvudsakligen varit en sträfvän att vinna formell likhet inför lagen. En sådan likhet är visserligen önskvärd, men, då man nu en gång bestämt sig för att söka genom lagstiftningsåtgärder ingripa till skyddande af den själfägande jordbrukande befolkningen i Norrland mot den där öfvermäktiga trävaruindustrien, ligger det i sakens natur att den för ändamålets vinnande erforderliga lagstiftningen i mångt och mycket måste få karaktären af en undantagslagstiftning, riktad mot trävaruindustriens idkare, och att således en olikhet inför lagen mellan dem och öfriga medborgare

måste uppstå. Genom den ifrågasatta utsträckningen af lagens räckvidd skulle man i stället åstadkomma en olikhet af helt annan och enligt min mening vida betänkligare art, nämligen emellan hela den jordbruksidkande befolkningen i Norrland, å ena, och i det öfriga Sverige, å andra sidan. En dylik olikhet synes icke böra tillskapas utan att verkliga skäl därtill föreligga. Nu har det emellertid icke ens uppgifvits, att något behof af en lagstiftning, sådan som den ifrågavarande, gjort sig gällande beträffande andra fastigheter än dem, som äro i trävaruindustriens besittning. Det torde också vara uppenbart, att en jordägare, som själf besitter och brukar sitt hemman och däraf skall hafva sin bergning, ej gärna kan tänkas vilja helt och hållet nedlägga jordbruket eller med afsikt alldeles försumma detsamma, och att således i fråga om dylika jordägars fastigheter ej äro att befara de typiska fall af vanhäfd, som förekomma å en mängd af de i trävaruindustriens besittning varande fastigheter och som just gifvit anledning till ifrågavarande lagförslag. Med hänsyn härtill kan det ju förefalla, som om, på sätt äfven blifvit anmärkt, den föreslagna utsträckningen icke skulle vara af någon större praktisk betydelse, enär i allt fall ringa anledning finnes till antagande att ingripande enligt lagen skulle komma att äga rum mot andra än idkare af trävarurörelse. Huru härmed skulle komma att förhålla sig, torde dock icke kunna med visshet förutsägas. Just i fråga om fastigheter, hvilka ägarne själfva bruka och besitta, kan det lätteligen inträffa att på grund af ägarens fattigdom eller sjukdom jordbruket i hög grad vanskötes eller åbyggnaderna få förfalla. I sådana fall skulle ju enligt lagförslaget något ingripande ej äga rum i annan händelse, än då de orsaker, som gifvit anledning till vanhäfden, upphört, men säkerligen skulle det för både jordbrukskommission och domstol kunna blifva en ytterst svår och grannlaga pröfning att afgöra, huruvida ägaren af giltig orsak vore urståndsatt att afhjälpa vanhäfden. Vidare kan det tänkas, att en jordägare igenlägger en till hans hemman hörande betydlig odling, därför att han finner det besvärligt att skaffa nödig arbetskraft eller af annan orsak icke vill bibehålla odlingen. Äfven om hans åtgärd icke skulle vara från nationalekonomisk synpunkt försvarbar, därför att odlingen är af sådan beskaffenhet att dess bibehållande bör löna sig, skulle det dock kunna vara mycket hårdt för ägaren att tvingas att återupptaga odlingen. Fall af sist antydda beskaffenhet kunna ju inträffa äfven i fråga om bolagshemman, men det synes mig ligga i öppen dag att ett ingripande mot den, som själf besitter och brukar sitt hemman, blir af en helt annan personlig art och från många synpunkter är vida mera ägnadt att väcka betänkligheter än ett ingripande, som riktas t. ex. mot ett bolag beträffande en eller annan af dess många fastigheter. För en bonde med

små ekonomiska resurser, kan ju ett sådant föreläggande, som i lagförslaget åsyftas, blifva helt och hållet ruinerande. Det synes mig därför, som om försiktigheten bjöde att, på sätt ock flertalet af de i ärendet hörda myndigheterna tillstyrkt, icke utsträcka den tilltänkta lagens tillämplighetsområde längre än kommittén föreslagit.»

Vid förslagets förnyade anmälan i statsråd den 9 nästlidne april anmälde chefen för jordbruksdepartementet sin skiljaktiga mening i denna del och anförde:

»Syftet med denna s. k. vanhäfDSLag har uppenbarligen varit att förekomma det jordbruket å den i trävaruindustriens besittning varande jorden skulle helt och hållet nedläggas, hvilket befarats skola inträffa, särskildt därest de af den s. k. Norrlandskommittén föreslagna bestämmelserna om ägostyckning och arrende i Norrland och Dalarne blefve gällande lag. Lagen har därför ansetts som ett nödvändigt komplement till dessa lagar.

Med anslutning härtill har också kommitténs flertal åt sitt förslag gifvit sådan lydelse, att lagen skulle komma att afse endast trävaruindustrien och dess innehaf och ej den i egentlig mening jordbruksidkande befolkningen eller den i dess händer varande jorden.

Att gifva lagen den vidare utsträckning, som i det nu föredragna förslaget skett, kan jag icke tillråda, helst ett ingripande i sådan riktning från statens sida i den enskildes hushållning, där jorden äges och brukas i jordbrukssyfte och för att ägaren eller brukaren däraf skall hafva sin hufvudsakliga bärgning, torde vara hvarken af behofvet påkalladt eller i stort sedt ens ägnadt att främja en bättre skötsel af jorden.»

Med åberopande i öfrigt af de skäl, ofvannämnda justitieråd vid lagförslagets föredragning i högsta domstolen anført för sin mening i nu berörda afseende, förklarade alltså chefen för jordbruksdepartementet som sin uppfattning, att åt lagen icke bort gifvas större utsträckning än kommitténs flertal föreslagit.

Emot förslagets utsträckning till all enskild jord har ock herr *Lindhagen jämte medmotionärer* i sin motion riktat sig och yrkat, att lagen skall afse endast trävaruindustriens hemman och ej äfven bondehemman. Motiveringen till detta yrkande återfinnes här ofvan.

De skäl, som sålunda anförts emot den föreslagna utsträckningen af lagen till all enskild jord, synas utskottet fullgiltiga. Utskottet får alltså för sin del tillstyrka, att förslaget i denna del ändras i öfverensstämmelse med Norrlandskommitténs förslag.

Herr *Lindhagen m. fl.* yrkar vidare beträffande denna §, att lagen ej må begränsas att drabba endast särdeles hög grad af vanvård. Detta yrkande utvecklas och motiveras i motionen närmare.

I denna del har utskottet icke funnit skäl att gå utöfver Kungl. Maj:ts förslag, hvilket med hänsyn till lagens syfte synes fullt tillfredsställande.

Däremot har utskottet till jordägarens förmån ansett sig böra i ett afseende något modifiera §:en. Såsom vanvård betraktas enligt förslaget den omständighet, att jordägaren bortför eller lämnar för jordbruket nödiga byggnader att förfalla. Genom ett sådant stadgande skulle en jordägare, som t. ex. ägde två i närheten af hvarandra belägna fastigheter vara förhindrad bortföra eller låta förfalla å den ena fastigheten belägna byggnader, äfven om denna fastighets behof af byggnader tillfredsställande fylldes genom byggnader å den andra. I sådant fall är dock lagens syfte fullt tillgodosedt, blott för jordbruket å båda fastigheterna nödiga byggnader hållas å den ena fastigheten. Utskottet har därför ansett sig böra till §:ns första moment göra ett häraf betingadt tillägg.

2 §.

Uppsikt öfver att fastighet ej vanvårdas tillkommer enligt denna § af Konungen länsvis tillsatta jordbrukskommissioner. Herr *Lindhagen m. fl.* yrkar nu i sin motion, att en något effektivare tillsyn å lagens efterlefnad måtte anordnas, och särskildt hvad denna § angår, att vid sidan af berörda kommissioner ortskommittéer måtte utses eller kunna utses att gå kommissionerna tillhanda.

En sådan anordning var föreslagen af Norrlandskommittén, men ansågs af Kungl. Maj:t obehöflig. Föredragande t. f. departementschefen yttrar härom till statsrådsprotokollet:

»Utom de särskilda länsvis tillsatta kommissioner, som enligt (kommitté-) förslaget skulle öfva uppsikt öfver lagens efterlefnad, anlitar förslaget för samma ändamål äfven sockenvis utsedda jordbrukskommittéer. Dessa jordbrukskommittéer, hvilkas hufvuduppgift ligger inom området för ett annat af de i kommittébetänkandet intagna lagförslagen, men som af kommittén pålagts äfven förevarande öfvervakande verksamhet såsom en biuppgift, synas emellertid ensamt för den nu ifrågavarande kontrollen knappast behöfliga. Såsom förhållandena utvecklat sig i norra Sverige, synes man icke behöfva hysa någon fruktan, att icke äfven utan biträde af dylika socken-kommittéer förekommande fall af vanvård, särskildt å trävaruindustriens

hemman, komma att blifva hos jordbrukskommissionen anmälda. Ur förslaget har alltså stadgandet om jordbrukskommittéernas biträde fått utgå.»

Utskottet delar t. f. departementschefens sålunda uttalade uppfattning. I allt fall synes det vara skäl att i denna del något afvakta tiden och först om det skulle visa sig, att kommissionerna ej ensamma kunna fylla sina uppgifter, på ett eller annat sätt söka komplettera dem.

Emellertid synes utskottet en garanti för att kommissionerna må väl fullgöra sina uppdrag kunna åstadkommas, om de genom särskilda af Kungl. Maj:t utfärdade reglementen erhöles närmare föreskrifter att ställa sig till efterrättelse. Härom har utskottet ock ansett bestämmelse böra intagas i denna §, och synes det lämpligt, att sådant reglemente, i analogi med hvad i förordningen om skogsvårdsstyrelser finnes stadgadt, af Kungl. Maj:t fastställas efter kommissionens förslag samt landstingets och hushållningssällskapets förvaltningsutskotts hörande.

6 §.

Såväl minimum som maximum af de böter, hvilka enligt lagen kunna ådömas, synes utskottet för högt. Man må särskildt erinra sig, att därest böterna drabba en bolagsstyrelse, böterna, såsom härvid träffande oftast flera personer, också flerdubblas.

Utskottet har ansett bötesminimum böra sättas till femtio kronor och maximum till ett tusen kronor.

9 §.

Enligt denna § äger allmän åklagare först efter uppdrag af kommission anhängiggöra åtal för vanhäfd. I herr *Lindhagens m. fl.* förvarande motion ifrågasattes att gifva åklagaren själfständig åtalsrätt.

Ifrågavarande efter anmärkning i högsta domstolen införda bestämmelse i förslaget synes utskottet böra bibehållas, och åberopar utskottet hvad inom högsta domstolen härom anförts: — »Frågan huruvida sådan talan (om bötespåföljd) bör anställas kan vara af mycket grannlaga natur att afgöra och kommissionen, som själf träffat aftal med jordägaren eller vid domstol utfört den talan, på grund hvaraf föreläggande meddelats, bör bäst vara i stånd att bedöma, huruvida jordägaren fullgjort hvad honom ålegat. Det skulle vara föga tilltalande, om åklagaren förde ansvarstalan, under det att kommissionen ansåg jordägaren i hufvudsak hafva vidtagit

föreskrifna åtgärder och därför ej fann skäl anhängiggöra talan om nytt föreläggande.»

10 §.

Af böter, som enligt lagen ådömas, tillfalla enligt denna § tre fjärdedelar kronan och en fjärdedel åklagaren. Då emellertid denne enligt förslagets af utskottet tillstyrkta bestämmelse endast efter uppdrag af kommissionen äger anhängiggöra åtal, synes anledning saknas att tillerkänna åklagaren andel i böterna. Utskottet vill alltså förorda, att böterna odelade tillfalla kronan.

Med stöd af hvad sålunda här ofvan anförts, hemställer utskottet,

1:o) att Riksdagen måtte — under förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande proposition icke kunnat i oförändradt skick godkännas — i anledning af propositionen och herr *Lindhagens m. fl.* motion n:o 254 för sin del antaga följande förslag till

LAG

angående förekommande af vanhäfd å jordbruk i Norrland och Dalarne.

Kungl. Maj:ts förslag:

Utskottets förslag:

För Nedan-Siljans, Ofvan-Siljans och Väster-Dals fogderier samt Envikens och Svärdsjö socknar i Kopparbergs län, för Ofvanåkers, Voxna, Los, Färila, Ramsjö och Hassela socknar samt Hamra kapellag i Gäfleborgs län äfvensom för Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län förordnas som följer:

1 §.

Finnes å fastighet på landet, tillhörig *enskild*, åker och äng af den omfattning, att själfständigt jordbruk därå kan idkas, må fastigheten ej så

1 §.

Finnes å fastighet på landet, tillhörig *bolag eller förening för ekonomisk verksamhet*, åker och äng af den omfattning, att själfständigt jord-

Kungl. Maj:ts förslag:

Utskottets förslag:

vanvårdas, att jordbrukets afkastningsförmåga uppenbarligen äfventyras, och ej heller för jordbruket nödiga byggnader bortföras eller lämnas att förfalla.

bruk därå kan idkas, må fastigheten ej så vanvårdas, att jordbrukets afkastningsförmåga uppenbarligen äfventyras, och ej heller för jordbruket nödiga byggnader bortföras eller lämnas att förfalla, där ej behöfvet fylles genom andra byggnader.

Lag samma vare i fråga om fastighet å landet, tillhörig enskild person, som ej å fastigheten har sitt bo och hemvist samt uppenbarligen besitter den hufvudsakligen för att tillgödöra sig skogsafkastningen.

2 §.

Uppsikt öfver att fastighet ej så vanvårdas, som i 1 § förmäles, tillkommer särskild af Konungen för hvarje län tillsatt kommission, benämnd jordbrukskommission och bestående af ordförande och två ledamöter, hvilka samtliga utses för en tid af tre år.

2 §.

Uppsikt öfver att fastighet ej så vanvårdas, som i 1 § förmäles, tillkommer särskild af Konungen för hvarje län tillsatt kommission, benämnd jordbrukskommission och bestående af ordförande och två ledamöter, hvilka samtliga utses för en tid af tre år.

Jordbrukskommission har att vid fullgörande af sin uppgift ställa sig till efterrättelse det reglemente, som Kungl. Maj:t, efter kommissionens förslag samt landstingets och hushållningssällskapets förvaltningsutskotts hörande, fastställer.

3 §.

Där på grund af inkommen anmälan eller eljest kommissionen finner skäligen anledning antaga, att jordbruk, i strid mot bestämmelserna i 1 §, är utsatt för vanvård, äger kommissionen att till företagande af syn å fastigheten förordna tre gode män, hvilka utses bland dem, som i orten

Kungl. Maj:ts förslag:

Utskottets förslag:

äro valde till nämndemän eller till ledamöter i ägodelningsrätt eller till gode män vid landtmäteriförrättning. Till syneman må ock, där så finnes lämpligt, väljas landtbruksingeniör, länsagronom eller jordbrukskonsulent.

De sålunda utsedde synemännen skola å stället undersöka förhållandet och däröfver till kommissionen afgifva redogörelse jämte förslag till de åtgärder, som för vanhäfdens afhjälpande må finnas nödiga.

4 §.

Finner kommissionen efter öfvervägande af synemännens utlåtande, att fastighet i strid mot denna lag vanvårdats, söke kommissionen med ägaren träffa skriftlig öfverenskommelse, hvarigenom denne åtager sig att inom viss tid, högst fyra år, vidtaga erforderliga åtgärder till vanhäfdens afhjälpande.

Kan ej sådan öfverenskommelse träffas, äger kommissionen att vid domstol i den ort, där jorden ligger, anhängiggöra och utföra talan mot jordägaren.

5 §.

Har jämlikt 4 § talan blifvit till domstol instämd, äger domstolen föreskrifva de åtgärder, som erfordras för vanhäfdens afhjälpande, samt förelägga ägaren viss skälig tid, dock ej öfver fyra år, inom hvilken samma åtgärder skola vara vidtagna.

6 §.

Eftersätter jordägare hvad han enligt 4 § åtagit sig eller enligt 5 § förklarats skyldig utföra, böte minst två hundra, högst två tusen kronor.

6 §.

Eftersätter jordägare hvad han enligt 4 § åtagit sig eller enligt 5 § förklarats skyldig utföra, böte minst femtio, högst ett tusen kronor.

7 §.

Har, efter det åtagande enligt 4 § eller föreläggande enligt 5 § skett, fastigheten genom köp, byte eller gäfvä öfvergått till ny ägare, svare likväl den förre ägaren för åtagandets eller föreläggandets fullgörande, där ej med jordbrukskommissionens medgifvande ansvarigheten af nye ägaren öfvertagits.

Kungl. Maj:ts förslag:

Utskottets förslag:

8 §.

Hvad i 3, 4 och 5 §§ stadgats äger ej tillämpning, där jordägaren finnes vara på grund af fattigdom eller annan giltig orsak urståndsatt att afhjälpa vanhäfden.

Har jordägare, efter det åtagande enligt 4 § eller föreläggande enligt 5 § ägt rum, af orsak nu sagts varit urståndsatt att fullgöra åtagandet eller föreläggandet, må han ej till böter fällas.

9 §.

Anser jordbrukskommissionen, att tillämpning af den i 6 § stadgade bötespåföljd bör äga rum, uppdrage åt allmän åklagare att utföra åtalet. Utan uppdrag, som nu sagts, må dylikt åtal ej af allmän åklagare anhängiggöras. I sammanhang med åtalet skall jämväl framställas yrkande om det nya föreläggande i afseende å vanhäfdens afhjälpan, som med afseende å fastighetens tillstånd vid tillfället må finnas befogadt.

10 §.

Af böter, som enligt denna lag ådömas, tillfalla tre fjärdedelar kronan och en fjärdedel åklagaren. Böter, som nu sagts, må, i händelse af bristande tillgång till deras gäldande, ej till frihetsstraff förvandlas.

10 §.

Böter, som enligt denna lag ådömas, tillfalla kronan och må, i händelse af bristande tillgång till deras gäldande, ej till frihetsstraff förvandlas.

11 §.

För syneförrättning njute synemännen ersättning enligt hvad särskildt stadgas.

Har öfverenskommelse enligt 4 § eller föreläggande enligt 5 § ägt rum, vare jordägaren skyldig gälda kostnaden för den i ärendet enligt 3 § förrättade syn.

Kungl. Maj:ts förslag:

Utskottets förslag:

12 §.

Mål, som enligt denna lag vid domstol anhängiggöres, skall behandlas i den för brottmål stadgade ordning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1908; dock att lagen ej må tillämpas med afseende å fastighet, som genom aftal träffadt före nämnda dag är till annan upplåten med nyttjanderätt på sådana villkor, att brukaren icke i händelse af fastighetens vanvårdande kan från nyttjanderätten skiljas.

samt

2:o) att herr *Enhörnings m. fl.* motion, n:o 73, måtte anses besvarad genom hvad utskottet under 1:o) här ofvan hemställt.

Stockholm den 13 maj 1907.

På lagutskottets vägnar:

C. A. SJÖCRONA.

Reservationer:

af herrar *Sjöcrona* och *Lilliesköld*;

af herrar *G. Andersson*, *Hedenstierna*, *E. Lorentz Petersson*, *Fahlén*, *Magnuson* och *Akerlund*, som yrkat, att förevarande kungl. proposition icke måtte af Riksdagen antagas;

af herr *Uppström*: »Hindrad att närvara vid slutliga behandlingen inom utskottet af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag innefattande särskilda bestämmelser om arrende af viss jord i Norrland och Dalarne jämte i nämnda ämne afgifna motioner, har jag, som hyser olika uppfattning med flertalet af utskottets öfriga ledamöter rörande vissa punkter af samma proposition och motioner, ej varit i tillfälle afgifva reservation i nämnda äfunden emot utskottets betänkande; och har nu utskottet äfven vid behandlingen af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag rörande förekommande af vanhäfd å jordbruk i Norrland och Dalarne jämte i sammanhang därmed väckta motioner, fattat i visst fall, däri öfverensstämmelse bör råda mellan de bägge lagarna, beslut, som går i annan riktning än jag anser vara det rätta, hvartill kommer, att jag hyser viss betänklighet mot sistnämnda kungl. proposition.

Då jag emellertid ej velat förhindra nu förevarande förslags framläggande för Riksdagen, har jag ej reserverat mig mot utskottets betänkande, men tillika velat hafva förklarat, att jag ej till alla delar godkänner detsamma;»

af herr *Lindhagen*; samt

af herr *Ersson*.